

Sytze Faber wordt binnen het CDA gerekend tot de 'AR-radicalen' of 'dissidenten', vanwege zijn onafhankelijke, soms 'linksige' standpunten.

SPORT EN POLITIEK: VEERTIG JAAR MOTIE FABER

Wim Zonneveld

Het Nederlandse regeringsstandpunt over de verhouding tussen sport en politiek werd veertig jaar geleden geformuleerd: 'Hoewel de Regering in aangelegenheden, die in eerste instantie om een beoordeling door de landelijke sportorganisaties vragen, evenzeer een standpunt kan bepalen, ligt de verantwoordelijkheid voor de beslissingen uiteindelijk bij die organisaties zelf.' Dat gebeurde in september 1980 door CDA-minister Til Gardeniers van CRM, naar aanleiding van een motie van haar partijgenoot Sytze Faber in de Tweede Kamer van een jaar eerder. En dat standpunt geldt nog steeds. In dit artikel wordt de weg ernaartoe gereconstrueerd.

In 1978 beleeft Nederland flinke heisa rond het wereldkampioenschap voetbal in Argentinië, met Neerlands Hoop en hun voorstelling 'Bloed aan de Paal', en al de rest. Argentinië wordt op dat moment, zoals meerdere Zuid-Amerikaanse burens, onder de duim gehouden door een militaire junta, geleid door generaal Jorge Videla. De democratie is opgeschort, mensenrechten worden op grote schaal geschonden en de bevolking wordt geterroriseerd met martelpraktijken en 'verdwijningen'. Nederland heeft een regeringscombinatie van CDA en de VVD onder minister-president Dries van Agt, die is aangetreden in december 1977 na de stukgelopen re-formatie van het kabinet-Den Uyl, 'het meest linkse kabinet ooit'. Deze regering noch een meerderheid van de Tweede Kamer is te verenigen achter een boycot van het WK. Noch, zo blijkt uit peilingen, onderschrijft een meerderheid van de bevolking zo'n boycot. Het elftal gaat en speelt, met het overbekende gevolg: verlies van het gastland in de finale na verlenging en een gênante prijsuitreiking door de juntaleider.

In mei 1979 doet zich alweer een nieuw geval voor van sport-ontmoet-politiek. Kleiner, maar het wordt betekenisvol. Het wereldkampioenschap tafeltennis vindt plaats in de Noord-Koreaanse hoofdstad Pyongyang, in een land geleid door de marxistische

Posteraankondiging voor een actieavond van Neerlands Hoop, tegen deelname van het Nederlands elftal aan het WK in Argentinië. Bron: <http://bertbreed.blogspot.com/2018/06/bloed-aan-de-paal.html>.

autocraat Kim Il-Sung (de grootvader van de huidige president Kim Jong-Un). 'Pingpong' heeft weliswaar, althans in Nederland, een aanzienlijk mindere status dan voetbal, en de deelnemers ook, maar toch ontstaat er heibel. Niet het bewind zelf is het probleem, maar een paar weken voor aanvang blijken de organisatoren te weigeren Israël toe te laten tot het toernooi. Dat raakt een snaar in de Nederlandse politiek. CDA'er Sytze Faber betoogt in de Tweede Kamer dat er over Israël 'grote onduidelijkheid in de

sportwereld' is: 'Met Zuid-Afrika en Rhodesië weet iedereen wel ongeveer waar hij aan toe is, maar ten aanzien van Israël tast iedereen in de sportwereld in het duister.'

Faber dient op 2 mei 1979 een motie in die de regering aanspoort tot het formuleren van een 'gedragslijn' in zulke zaken. De motie wordt aangenomen en VVD-staatssecretaris Gerard Wallis de Vries van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk belooft aan de slag te gaan. De internationale tafeltennisbond, ITTF, spreekt aanvankelijk harde taal tot de Noord-Koreaanse organisatie, maar als het WK nadert, bindt men simpeltjes in. De Nederlandse ploeg neemt deel; de beste prestaties zijn een plaats bij de laatste zestien van de 17-jarige Bettine Vriesekoop en een kwartfinaleplaats van het damesdubbel Vriesekoop en Marjan van der Vliet.

Een toelichting van Faber bij het indienen van zijn motie is een blik op de nabije toekomst, want zonder de gevraagde richtlijn 'kun je wel inpakken straks bij de Olympische Spelen in Moskou', waarbij hij doelt op een te verwachten uitsluiting van Israël bij dat rap naderende evenement. Het loopt totaal anders.

CDA-politicus Sytze Faber in 1978. Bron: Wikipedia.

In mei 1979 doet zich alweer een nieuw geval voor van sport-ontmoet-politiek.

Sytze Faber

Wie is de indiener van de motie over de gewenste 'gedragslijn'? Sytze Faber (1937, Skettens) is in 1974 gepromoveerd in de Bestuurskunde aan de Vrije Universiteit in Amsterdam en werkt van 1967 tot 1977 als wetenschappelijk hoofdmedewerker aan de Fryske Akademie in Leeuwarden. Vanaf 1977 vormt hij met Ype Schaaf de hoofdredactie van het *Friesch Dagblad*. Van huis uit is hij anti-revolutionair en hij wordt in 1977 namens het nieuwe federatief Christen-Democratisch Appèl fractielid in de Tweede Kamer. Hij wordt binnen het CDA gerekend tot de 'AR-radicalen' of 'dissidenten', vanwege zijn onafhankelijke, soms 'linksige' standpunten. Zo getuigde hij openlijk van zijn gewetensbezwaren rond de plaatsing van Amerikaanse kruisraketten in Nederland, in afwijking van de partijlijn.

Het COSEM

Op 3 mei 1979, de dag na Fabers aangenomen motie, presenteert zich in Den Haag het 'Comité Olympische Spelen en Mensenrechten' (COSEM). Ook dit Comité ziet, zij het vanuit een heel ander perspectief, de Spelen van Moskou naderen. Het herinnert met name aan de Helsinki-akkoorden van 1975, ondertekend door 35 landen van Oost en West, met daarin een paragraaf over naleving van mensenrechten, mede ondertekend door de Sovjet Unie. Het concrete doel van het Comité is om te 'praten met betrokkenen uit de sportwereld en met vertegenwoordigers van de Sovjet-Unie' om 'te bereiken dat politieke gevangenen in de Sovjet-Unie amnestie krijgen.' Voorzitter is het prominente PvdA-Tweede Kamerlid Ed van Thijn. In totaal elf parlementariërs maken er deel van uit, van alle gezindten, onder wie VVD-politica en oud-topzwemster Erica Terpstra (dan Verkerk-Terpstra) en PvdA-er Relus ter Beek. Geen Sytze Faber, maar wel CDA-dissident Hans de Boer. Daarnaast zo'n zestig prominente Nederlanders, onder wie beide leden van Neerlands Hoop en (oud-) sporters als Paul Litjens, Tom Okker, Anton Geesink en Enith Brigitha. Het is uitdrukkelijk niet de bedoeling tot een boycot van de Spelen op te roepen, want Van Thijn rekent dat 'niet tot de realistische mogelijkheden'. In juni komt Amnesty International naar buiten met vergelijkbare doelstellingen, gepaard aan een absolute afwijzing van een boycot.

Van Thijn rekent een boycot van de Spelen 'niet tot de realistische mogelijkheden'.

Al gauw blijkt dat het COSEM zich breed wil profileren. De Olympische Spelen voor Gehandicapten (later Paralympische Spelen) van 1980 zijn toegewezen aan Nederland, waar ze in juni-juli in Arnhem zullen worden gehouden. Al in juni 1979 uit het Comité haar bezorgdheid over de deelname van een Zuid-Afrikaanse gehandicapten-sportploeg, als zijnde een schending van de sinds 1970 geldende sportboycot van dat land. Heel wat instanties sluiten zich hierbij aan, zoals het Comité Zuidelijk Afrika, de Bond voor Gehandicapten en Arbeidsongeschikten, de Gemeenteraad van Arnhem en verschillende sportbonden, zoals de volleybal- en basketbalbond.

Het Stichtingsbestuur van de Paralympics, met daarin het COSEM-lid Erica Terpstra, vraagt de regering nadrukkelijk om een standpunt. De

'VN-commissie tegen Apartheid in de Sport' verklaart deelname van Zuid-Afrika een schending van de internationale sportboycot, maar desondanks schrijft VVD-minister van Buitenlandse Zaken Chris van der Klaauw op 5 oktober aan de Tweede Kamer dat er geen beletsels zijn voor die deelname. Na eigen onderzoek is hem gebleken 'dat verwacht kan worden dat de Zuid-Afrikaanse ploeg multiraciaal zal zijn samengesteld'.

Op 19 oktober dient Ter Beek een motie in waarin de regering wordt gevraagd geen medewerking te verlenen aan de Paralympics als Zuid-Afrika deelneemt. De motie wordt aangenomen en de regering deelt mee hem te zullen uitvoeren. De Paralympics zijn onmogelijk zonder regeringssteun en Zuid-Afrika zal inderdaad ontbreken. Het zal een vingeroefening blijken voor de Nederlandse aanvliegroute naar Moskou.

Controverse door ambigue uitspraken van minister-president Van Agt.

Afghanistan en Sacharov

Rond de jaarwisseling 1979-1980 volgen twee gebeurtenissen elkaar snel op. Met Kerst valt de Sovjet Unie Afghanistan binnen ter ondersteuning van het communistische regime tegen de islamitische oppositie en op 23 januari wordt bekend dat de prominente dissident Andrej Sacharov, atoomgeleerde en Nobel-laureaat voor de Vrede van 1975, na kritiek op die inval in Moskou is gearresteerd en naar Gorki (het huidige Nizjni Novgorod) verbannen is.

De inval leidt tot een felle reactie in de Verenigde Staten waar president Jimmy Carter oproept tot een internationale boycot van de Moskouse Spelen. Zijn politieke vrees is een uitbreiding van de invloedssfeer van de Sovjet Unie naar het Midden Oosten, en daarmee tot dichtbij de voor het Westen cruciale olieproductie in dat gebied. De reactie in Nederland is gematigd, maar de regering slaagt er desondanks in controverses te veroorzaken, met name door ambigue uitspraken van minister-president Van Agt. Hij laat op zijn wekelijkse persconferentie weten: '[D]e verantwoordelijkheid voor het al dan niet meedoen aan de Olympische Spelen in Moskou [ligt] in de eerste plaats bij de betrokken organisaties en de sportbeoefenaars zelf,' en dat zijn 'volwassen, mondige mensen'. Tegelijkertijd zal de regering geen financiële ondersteuning geven voor Nederlandse deelname en hij besluit losjes met 'dat hijzelf zeker

Opening van de Olympische Spelen voor Gehandicapten in 1980 in Arnhem door Hare Koninklijke Hoogheid prinses Margriet en mr. Pieter van Vollenhoven. Foto: Nationaal Archief. Bron: Meijer, Geerte. *Casus Olympische Spelen voor gehandicapten Arnhem 1980*. Utrecht: Mulier Instituut, 2014, 26.

niet zou gaan wielrennen in Moskou'. Van Thijn bespeurt een ondermijning van de koers van het COSEM gericht op dialoog en het Nederlands Olympisch Comité ziet in Van Agts reactie een verkapt pleidooi voor een boycot, terwijl de uiteindelijke verantwoordelijkheid daarvoor wordt afgeschoven op de sport.

Het Vrije Volk publiceert op 23 januari de uitkomst van een enquête onder tien kandidaat-Olympiërs, die wordt ingeleid met: 'Boycot van de Olympische Spelen in Moskou? "Als ik wielrenner was, dan zou ik nu niet naar Moskou afreizen," heeft premier Van Agt gezegd. Maar hij is geen wielrenner. En al mag hij dan graag eens op "die sportlui" afstappen en vragen: "En Kneet, hoe staan de benen?" – het is maar zeer de vraag of hij ook de mening van "die sportlui" vertolkt.'

Wat blijkt als daarnaar wordt gevraagd: een boycot wordt unaniem afgewezen. De reactie van zwemmer Fred Eefting is karakteristiek: 'Als de Spelen propaganda voor het Russische systeem zouden betekenen, dan zal dat heus niet altijd positieve propaganda zijn. Wij lopen daar ook niet met onze ogen in de zak. Carter kan natuurlijk gemakkelijk zeggen dat de Spelen moeten worden geboycot. Dat komt goed in zijn kraam te pas. Maar de sportlieden hebben zich voorbereid en willen spelen.' Ook verwijzingen naar de Vietnam-oorlog ontbreken niet.

Dan slaat de zaak-Sacharov toe. Van Agt laat op 25 januari 1980 weten dat het kabinet nu klare taal wil

spreken. Het heeft besloten tot de bevrozing van de culturele en commerciële contacten met de Sovjet Unie en het NOC wordt verzocht 'het daarheen te leiden dat Nederlandse sportlieden onder de huidige omstandigheden zich niet zullen begeven naar Moskou'. De Tweede Kamer debatteert op 30 januari over dit standpunt, neergelegd in een gezamenlijke brief van minister Van der Klaauw en staatssecretaris Wallis de Vries. En neemt het bij meerderheid over, met uitzondering van 'uiterst links' en met een verdeelde PvdA-fractie. Het NOC zegt de internationale reacties op de oproep van Jimmy Carter te willen afwachten. Maar echt opvallend is de reactie van het SOCEM, via Van Thijn: hij laat weten nu achter een boycot te staan. De behandeling van Sacharov kan niet anders gezien worden dan als een nieuwe schending van de Helsinki-akkoorden.

'En Kneet, hoe staan de benen?'

Politisering van de sport

Terwijl Van Thijn de beschuldiging van 'politisering' van de sport afwijst, blijkt in de weken hierna hoe zijn Comité dreigt los te zingen van de werkvloer. In een krantenenquête onder 23 sportbonden blijkt geen enkele de boycot te steunen, nog steeds niet. De partijraad van de PvdA tikt de eigen Tweede Kamerfractie, en daarmee het COSEM, op de vingers omdat

25 januari 1980: minister-president Dries van Agt (tweede van rechts) samen met minister Van der Klaauw (aan tafel rechts naast Van Agt zittend) en staatssecretaris Wallis de Vries (aan tafel links naast Van Agt zittend) bijeen met de sportdelegatie, bestaand uit, van links naar rechts: Peter van Dorst, Koos Idenburg, Jaap van der Krol en Wim de Heer. Bron: Heer, Wim de. *Sportbeleidsontwikkeling 1945-2000*. Haarlem: De Vrieseborch, 2000, 140.

de raad meer ziet in 'ontspanning' dan in 'koude oorlog'. Van Thijn reageert daarop met: 'Mijn opvatting verandert er geen millimeter door' en COSEM-lid Hans de Boer vindt: 'Maar ook sportmen- sen zijn staatsburgers, die rekening moeten houden met politieke beslissingen.'

Op 10 en 11 april houdt het COSEM een groot geafficheerde internationale bijeenkomst in Den Haag, waar enkele uitgenodigde Russische dissiden- ten hartstochtelijk pleiten voor een boycot en Wim de Heer, waarnemend voorzitter van de Nederlandse Sport Federatie, mede sprekend namens het NOC, spreekt zich vurig ertegen uit. VARA-voorzitter Albert van den Heuvel pleit voor een gezamenlijke strategie met mensenrechten als kern en is teleurge- steld 'dat de verschillende groepen op de conferentie elkaar niets nieuws te zeggen hadden.' *Trouw* formu- leert het sterker: het had gehoopt op een 'internatio- nale toetsing van meningen', maar ervaart een 'plichtmatig vergaderen' dat 'ontaardde [...] in een smakeloos herkauwen van reeds lang bekende standpunten'. Van Thijn ziet het heel anders. Hij spreekt van een succesvolle bijeenkomst en is van mening dat menselijke integriteit meer waard is dan brons, zilver of goud.

In de week na de conferentie bezoeken Van Agt en Van der Klaauw Indonesië, waar ze, als ze de men- senrechten aanroeren, van het generaalsregime te horen krijgen dat 'Amnesty International is geïnfil- treerd door communisten' en op de gezamenlijke persconferentie verklaren ze 'nog nooit met zoveel hartelijke gastvrijheid te zijn ontvangen als door president Suharto.' Terug in Nederland schrijft Van Agt een brief waarin hij het NOC dringend herinnert, aan de vooravond van een definitieve beslissing, aan het boycotbesluit van regering en Tweede Kamer. 'Ik kan me nauwelijks voorstellen', schrijft van Agt, 'dat het NOC in zijn vrijheid zou besluiten in afwijking van een herhaalde uitspraak van de volksvertegen- woordiging.' Hij dicht het NOC 'een zware verant- woordelijkheid' toe en dreigt opnieuw met intrek- king van financiële steun; waarvan overigens inmiddels bekend is dat die nooit tonnen heeft bedragen, maar niet meer dan fl. 6000,= voor een tolk.

Het NOC besluit

Wel of niet naar Moskou hangt uiteindelijk af van het NOC. Op 18 mei spreekt het achtmans bestuur zich in Den Haag uit tegen een boycot, met als uitzonde- ring de voorzitter Koos Idenburg, oud-aanvoerder van het Nederlandse hockeyteam. Dit wordt als advies doorgegeven aan de ledenraad van een dag

Gerard Nijboer (links) op het erepodium, met zijn zilveren medaille tijdens de Olympische Spelen van 1980 in Moskou. De winnaar is de Oost-Duitser Waldemar Cierpinski. Foto: Bundesarchiv (Bild 183-W0801-0138)/Mittelstädt, Rainer.

later. Daarin spreekt een ruime meerderheid zich uit voor wél gaan. De hockeybond trekt zich terug, maar dat gebeurt, zegt men, omdat haar toernooi geëva- lueerd is door de boycotsteun van wereldkampioen Pakistan. Ook de ruiters en gymnasten trekken zich terug.

De Wielren Unie stemt voor een boycot, maar laat de individuele renners vrij. Achtentwintig landen zullen uiteindelijk de Amerikaanse boycot van Moskou volgen, waaronder Israël en als enig promi- nent West-Europees land West-Duitsland. Ondanks de afwezigheid van heel wat wereldtoppers zijn de prestaties van de 75 deelnemende Nederlandse deelnemers uiteindelijk teleurstellend: een zilveren medaille van Gerard Nijboer op de marathon, en twee bronzen medailles.

Het antwoord

Sytze Faber heeft geen zichtbare rol in de discussie rond Moskou tot dan toe. Maar op 5 juni 1980 verschijnt hij weer in beeld, met een beleefde vraag: of de regering zich zijn motie herinnert over de gedragslijn voor Nederlandse sportorganisaties bij

De financiële steun heeft nooit meer bedragen dan fl. 6000,- voor een tolk.

dreigende boycotts van Israël. De Spelen zijn alweer enige weken achter de rug als begin september CDA-minister Til Gardeniers van CRM een antwoord presenteert. Er is zoveel gebeurd het afgelopen jaar, dat Faber meer krijgt dan Israël, veel meer. En de Nederlandse sportwereld ook. Zoals geciteerd in *de Volkskrant* van 15 september: 'Allereerst zij benadrukt, dat de landelijke sportorganisaties een eigen verantwoordelijkheid hebben. Hoewel de Regering in aangelegenheden, die in eerste instantie om een beoordeling door de landelijke sportorganisaties vragen, evenzeer een standpunt kan bepalen, ligt de verantwoordelijkheid voor de beslissingen uiteindelijk bij die organisaties zelf.'

Daarbij wordt, hoopt de regering, nog met twee factoren rekening gehouden: het standpunt van de relevante internationale sportbond, en de vraag, in overleg te beantwoorden, of deelname aan het desbetreffende sportevenement een ontmoeting zou inhouden met 'een of meer landen, waarvan de regeringspolitiek zo bezwaarlijk is', dat terugtrekken – noem het een boycot – gerechtvaardigd zou zijn. Liefst moeten deze twee samenvallen.

De Kamer gaat over tot de orde van de dag en Gardeniers' brief trekt weinig aandacht in de media. Een uitzondering is *de Volkskrant*, die zich in deze periode niet geneert voor stellingnames in politiek-maatschappelijke kwesties. Slappe hap, vindt men de brief op 15 september. Men begint met de ironische constatering dat de regering blijkbaar 'van geval tot geval [wil] bezien of er aanleiding is de sportbonden een bepaalde gedragslijn in overweging te geven' en eindigt smalend: 'Voor het geval, van geval tot geval, ingeval: in geen geval zal de Regering na "Moskou" nog ooit met een heldere aanbeveling komen.' Dat klopt. Men wil niet meer het risico lopen van nog eens een blauwtje, zoals bij het echec van de interventie bij de Spelen van Moskou.

Na Moskou

Nog diezelfde maand september 1980 vertrekt er een Batavus-wielerploeg naar Chili, een land dat al sinds 1973 zucht onder een zo mogelijk nog strengere versie van het Argentijnse regime, onder leiding van generaal Augusto Pinochet. Bondscoach Frans Mahn, desgevraagd door *de Volkskrant*, meldt: 'We

doen helemaal niet aan politiek. Het interesseert ons eigenlijk geen bal. Als er maar gewielrend wordt.' In november neemt het Nederlandse rolhockeyteam, vertegenwoordiger van een hier piepkleine sport, deel aan het eigen wereldkampioenschap, ook in Chili. Ed van Thijn betreurt in *Het Parool* dat dit geval aan de aandacht van het COSEM is ontsnapt.

De fut is er uit, lijkt het. En Zuid-Amerika is in. Het Nederlands elftal neemt in december-januari deel aan de *Mundialito* in Uruguay, ter viering – vijftig jaar na dato – van het eerste wereldkampioenschap aldaar in 1930. Alle wereldkampioenen zijn uitgenodigd en Nederland, befaamd verliezend finalist in 1974 en 1978, vervangt Engeland dat wegblijft met als excuus een druk nationaal programma. Ook in Uruguay heerst sinds 1976 een militaire dictatuur van het treurigste Zuid-Amerikaanse soort. Er zijn heftige protesten om de KNVB te bewegen thuis te blijven, tot stakingen in het amateurvoetbal aan toe. De Tweede Kamer neemt een motie aan waarin deelname 'onnodig en ongewenst' wordt genoemd, maar minister Van der Klaauw herinnert de parlementariërs aan de nu bestaande politieke richtlijn: weliswaar worden, zoals hij wordt geciteerd in *de Volkskrant* van 5 december, 'in het dictatoriaal geregeerde Uruguay de mensenrechten vertrappt', maar 'als mondige burgers moeten de KNVB-bestuurders nu zelf uitmaken of ze gaan'. Het Nederlands elftal strandt in een drielandenpoule die Uruguay wint, waarna dat gastland in de finale ook Brazilië verslaat.

Zomerspelen in Beijing, Winterspelen in Sochi, Ajax en straks het WK Voetbal in Qatar. Sinds de gebeurtenissen van 1979-1980 weten we wat de Nederlandse politiek ervan vindt.

Dit artikel werd als voordracht gehouden op het Symposium 'Sport en Politiek' van Stichting De Sportwereld in Drachten, op 19 oktober 2019.

Bronnen

Relevante krantenartikelen in met name *de Volkskrant* en *Trouw*, 1978-1981.

Relevante *Wikipedia*-artikelen.

Haverkamp, Aad. *De politieke Spelen. De dynamiek van de maatschappelijke discussies over het boycotten van de Olympische Spelen in 1936, 1956 en 1980*. Masterscriptie, Maatschappelijke Master Geschiedenis. Groningen: Universiteit Groningen, 2012.

Hemert, Rick van. *De Nederlandse mensenrechtenbeweging rondom de Olympische Zomerspelen van Moskou 1980*. Masterscriptie, Faculteit Geesteswetenschappen. Utrecht: Universiteit Utrecht, 2012.